

CẢM XÚC CỦA TRẺ LANG THANG KIẾM SỐNG TRÊN ĐƯỜNG PHỐ HÀ NỘI

Văn Thị Kim Cúc

Viện Tâm lý học.

Cảm xúc là quá trình mà qua đó, ta bộc lộ thái độ của mình đối với hiện thực khách quan, phụ thuộc vào việc hiện thực khách quan này thỏa mãn những nhu cầu nào đó của ta ở những mức độ này, khác. Theo nghĩa đó, cảm xúc của trẻ lang thang là tất cả các cảm xúc liên quan đến hoàn cảnh cuộc sống, lao động và các quan hệ tình cảm mà các em đang trải qua.

Theo qui luật, để có thể phát triển tốt, đứa trẻ nào cũng cần có tổ ấm gia đình, có tình yêu thương, sự nâng đỡ, che chở, chia sẻ, dịu dàng của bố mẹ và những người thân. Thế nhưng, thật đáng tiếc, không phải trẻ nào cũng được hưởng tất cả những điều tương như tất yếu ấy. Theo kết quả nghiên cứu của chúng tôi, đại đa số trẻ phải lang thang kiếm sống đều do điều kiện khách quan bắt buộc, chủ yếu là do gia đình quá nghèo.

Cũng chính vì sự ra đi không phải là lựa chọn của mình, nên trong các trẻ lang thang có rất nhiều cảm xúc, trần trối, tiếc nuối... Để có được bức tranh ban đầu về thế giới các cảm xúc này của các em, chúng tôi xây dựng bảng hỏi 50 mệnh đề với độ tin cậy là 0,69 (α cronbach) sau khi tiến hành phỏng vấn sâu trên 20 em⁽¹⁾.

Việc phân tích yếu tố dựa vào các mệnh đề của bảng hỏi làm nổi bật 5 loại cảm xúc phổ biến ở các em:

Cảm xúc thứ nhất bao gồm các mệnh đề nói lên mặc cảm về nghề nghiệp thấp hèn, về số phận hẩm hiu cùng với những nỗi lo lắng, sợ hãi trước những tác động khách quan có thể nói quá sức đối với các em (sợ công an gom lại, không tiếp tục công việc được hay sợ bị mắc các căn bệnh xã hội). Chúng tôi gọi cảm xúc thứ nhất này là mặc cảm về thân phận và tâm trạng sợ hãi.

Những mệnh đề làm nên cảm xúc thứ hai một mặt nói lên sự vui mừng vì kiếm được đồng tiền lương thiện, giúp đỡ được gia đình, bố mẹ, mặt khác là sự dằn vặt bởi nỗi nhớ nhà, nhớ quê hương, bạn bè, bố mẹ. Chúng tôi gọi cảm xúc thứ hai là vui vì đỡ đần được gia đình và nỗi niềm hoài hương.

Những mệnh đề làm nên cảm xúc thứ ba tập trung nói về sự lo lắng (không kiếm được tiền, lo lắng cho tương lai, bị bắt nạt...), nỗi cô đơn (không có sự quan tâm

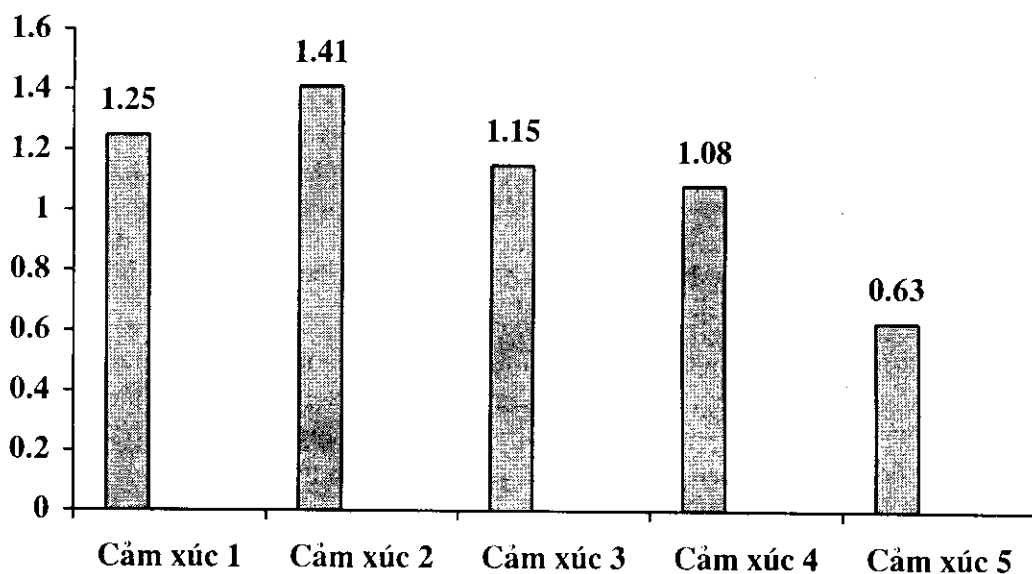
của bố mẹ, thiếu tình cảm gia đình, tiếc tuổi thơ...) và sự ân hận (vì vội vàng ra đi, vì lựa chọn sai con đường...). Chúng tôi gọi cảm xúc thứ ba này là lo lắng, cô đơn và ân hận.

Cảm xúc thứ tư bao gồm các mệnh đề nói lên sự sung sướng được thoát khỏi những ràng buộc, bước vào cuộc sống tự do, tự lập. Chúng tôi gọi cảm xúc này là cảm xúc được tự do, tự lập.

Cuối cùng, cảm xúc thứ năm bao hàm hai mệnh đề nói lên nỗi vui mừng vì không bị gia đình ghét bỏ, đánh đập như trước nữa. Chúng tôi gọi cảm xúc này là vui mừng được gia đình chấp nhận.

Tiến hành nghiên cứu trên 58 trẻ lang thang, được lựa chọn một cách ngẫu nhiên trên địa bàn Hà Nội, chúng tôi thu được kết quả như sau:

Biểu đồ 1: Điểm trung bình cảm xúc của trẻ lang thang kiếm sống tại Hà Nội

Xét theo điểm trung bình (ĐTB) (biểu đồ 1), chúng ta thấy cảm xúc 2 “Vui vì đỡ đần được gia đình và nỗi niềm hoài hương” có ĐTB cao nhất và cảm xúc 5 “Cảm xúc vui mừng vì được gia đình chấp nhận” có ĐTB thấp nhất. Có thể nói, dù phải đi làm kiếm sống bởi vì hoàn cảnh dường như không thể nào khác (trách nhiệm phục vụ, giúp đỡ gia đình), nhưng ở trong các em vẫn ngự trị một cảm giác nhớ nhung quê hương, gia đình, bố mẹ với tất cả những gì êm đềm mà lẽ ra các em được hưởng. Quả thật, có tới 86,2% các em được hỏi “thích thú vì giúp đỡ được gia đình” nhưng cũng có tới 86,2% cảm thấy nhớ gia đình, 85,4% nhớ bạn bè, 82,8% nhớ bố mẹ và có tới 91,4% các em nhớ quê hương.

Bên cạnh đó, ĐTB của cảm xúc thứ nhất “Mặc cảm về thân phận và tâm trạng sợ hãi” cũng luôn thường trực trong các em. Có tới 79,3% các em thấy “buồn vì số phận hẩm hiu”, 60,3% các em “chán nản vì nghề thấp hèn”. Các em luôn ở trong tình trạng lo sợ. Có tới 77,6% các em “sợ công an gom lại”, 75,9% các em sợ “mắc các căn bệnh xã hội”. Sự ra đi thế này, ở trong tâm trạng thế này, ở trong thân phận thế này, đối với nhiều em không phải là sự lựa chọn của mình, mà là một sự bất buộc. Quả vậy, có tới 81% các em cho rằng do “số phận đưa đẩy, bản thân không muốn thế” và 62,1% các em cho rằng “đây là một việc làm bất đắc dĩ”.

Cảm xúc thứ ba lo lắng, cô đơn và ân hận cũng là một cảm xúc tương đối mạnh mẽ trong các em, thể hiện ở ĐTB = 1,15 - nằm trong khoảng trả lời “hơi đúng” và “rất đúng”. 82,8% các em “luôn lo lắng không kiếm được tiền”, 87,9% các em “luôn lo lắng cho tương lai của mình”, 81% các em “luôn nơm nớp lo sợ vì kẻ khác sẽ bắt nạt mình”. Cộng thêm vào những lo lắng ấy là nỗi cô đơn bao trùm: 81% các em “cô đơn vì thiếu tình cảm gia đình”, 62,1% các em “buồn vì không được bố mẹ quan tâm, hỏi han” và có tới 91,4% các em “tiếc nuối vì đã có thời thơ ấu bé êm ấm hạnh phúc”. Nếu như ở cảm xúc trên có sự mâu thuẫn giữa một bên là phải ra đi kiếm sống giúp đỡ gia đình do không có sự lựa chọn nào khác - vì những lí do khách quan thật sự - với một bên là nỗi tiếc nuối cuộc sống êm đềm ở quê nhà thì những em rơi vào cảm xúc thứ ba này dường như lại ân hận vì đã lựa chọn sai con đường. Thật vậy, có 55,2% các em “tiếc vì quyết định ra đi một cách vội vàng”. Từ đó, một câu hỏi nảy sinh: Phải chăng, những em có cảm xúc này là những em vốn được nuông chiều thái quá, thích cuộc sống tự do và lúc này khi đã gặp nhiều nỗi cô đơn, lo lắng, các em tỏ ra ân hận với việc làm của mình. Tuy nhiên, qua kiểm định phương sai nhiều yếu tố, chúng tôi không tìm thấy sự khác biệt có ý nghĩa giữa các cách thức đối xử của gia đình và cảm xúc này của các em.

Cảm xúc 4 “tự do, tự lập” xuất hiện một cách khá khiêm tốn ở các em với ĐTB là 1,08 (chỉ hơi đúng). Nổi bật là cảm giác kiếm được tiền, không sống phụ thuộc và được thoải mái, tự do. 62,1% và 20,7% các em lần lượt cảm thấy hơi và rất “thích vì kiếm được tiền”, 44,8% và 27,6% các em lần lượt hơi và “vui vì không phải sống phụ thuộc vào ai cả”, 48,3% và 29,3% các em lần lượt hơi và “thoải mái vì được tự do”. Rõ ràng, ở lứa tuổi này, trong số các em lang thang kiếm sống, có những em ra đi vì muốn được tự do, muốn có cuộc sống tự lập. Tuy nhiên, các em thuộc loại này chiếm số ít (dưới 10%) và xu hướng cảm xúc này còn chưa thật rõ nét.

Cảm xúc thứ 5 “cảm xúc vui mừng vì được gia đình chấp nhận” là một cảm xúc mờ nhạt nhất so với tất cả các cảm xúc nói trên. Điểm trung bình là 0,63 thấp hơn điểm trung tính (1 điểm) chứng tỏ cảm xúc này không thật sự chiếm lĩnh trong tâm hồn các em. Thế nhưng, tần suất lại nổi lên điều khác: có tới 36,2% các em cho rằng hơi và “vui vì không bị bố mẹ đánh đập như trước nữa”, 44,8% các em cho rằng hơi và “vui vì gia đình không còn ghét bỏ như trước nữa”. Qua đây, chúng ta cũng thấy một sự thực là còn tồn tại một tỷ lệ đáng kể trẻ lang thang bị bố mẹ ghét bỏ hoặc/và đánh đập. Đây là một dấu hiệu đáng lo ngại về cách thức ứng xử của bố mẹ đối với con cái, về sự xâm phạm quyền trẻ em của người làm bố, làm mẹ.

Nghiên cứu này của chúng tôi mới chỉ tiến hành trên 58 trẻ em, cho nên

những kết quả trên đây chỉ mang tính tham khảo. Điều mà chúng tôi nhận thấy qua các kết quả nghiên cứu này là thế giới cảm xúc khó có sự rạch ròi, nhiều khi cùng lúc có nhiều cảm xúc trào dâng và cũng không tránh khỏi những xu hướng trái ngược, mâu thuẫn như chúng ta đã thấy ở các em lang thang kiếm sống này: các em vừa vui vì góp phần giúp đỡ gia đình, vừa buồn vì nhớ gia đình, nhớ quê hương. Đáng lo ngại là số rất ít các em thể hiện mong muốn sống tự do, tự lập, còn số đông các em cảm thấy buộc phải ra đi và do đó nhiều em có mặc cảm về thân phận của mình, cảm thấy cô đơn, sợ hãi. Rõ ràng, chính sách hồi hương của Nhà nước đối với các em là một chính sách đúng đắn và rất cần thiết. Tuy nhiên, cần phải có những giải pháp đồng bộ để các em yên tâm trở về sinh sống ở quê nhà, trong sự yêu thương, đùm bọc của bố mẹ, bà con, bè bạn và được hưởng mọi quyền như bao trẻ em khác.

Chú thích

1. Các số liệu của bài viết được rút ra đề tài: *“Nghiên cứu đặc điểm tâm lý trẻ lang thang kiếm sống tại Hà Nội”*, thực hiện bởi Văn Thị Kim Cúc và Hoàng Gia Trang trong chương trình hợp tác đào tạo sức khỏe tâm thần giữa Trường ĐH Vanderbilt và Viện Chiến lược và Chương trình giáo dục, năm 2004.